

Emigreren na je pensioen: feit of fictie?

Harry van Dalen, Tineke Fokkema en Kène Henkens

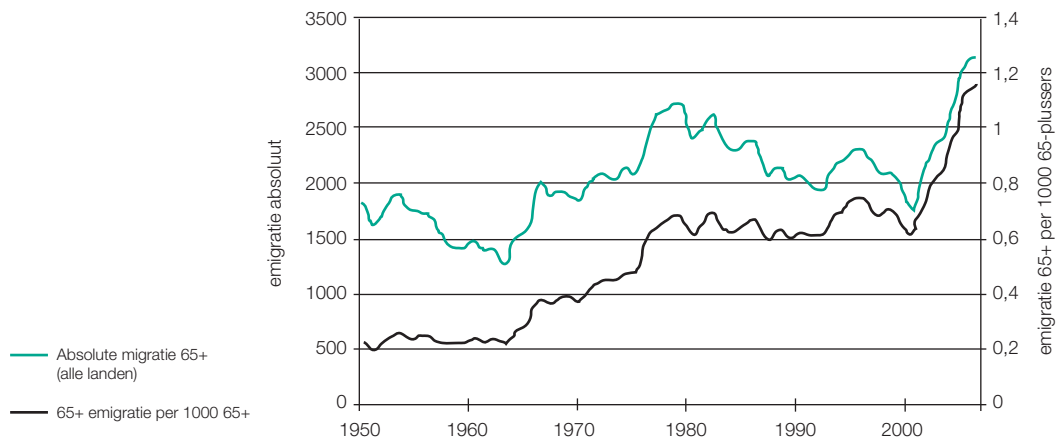
Nederlandse werknemers worden bijna dagelijks gebombardeerd met beelden en stereotypen van pensioenemigranten. In het verleden verbeeldden acteurs als Huub Stapel en Ellen ten Damme waar het uiteindelijke doel van onze spaarcenten ligt: Zwitserland of anders wel een tropisch eiland. Zon, luieren en lage belastingen, dat zijn zo ongeveer de beelden die pensionado's opgeplakt krijgen. En voor de echte rijken zal dat beeld kunnen kloppen. De andere pensioenado's – de immigranten die naar Nederland gekomen zijn en op hoge leeftijd weer terugkeren naar hun vaderland – worden vaak vergeten.

OMVANG PENSIONADO'S

Hoeveel pensioenemigranten zijn er? Indien de ware pensioenemigratie wordt gedefinieerd als de groep personen die op 65-jarige leeftijd of later naar het buitenland verhuist dan biedt het overzicht in Figuur 1 enig houvast. Deze figuur

toont het emigratiepatroon van Nederlandse ingezetenen van 65 jaar en ouder over de periode 1950-2006. Aan deze figuur kunnen twee conclusies worden verbonden. Allereerst is de pensioenemigratie in absolute zin, maar ook in relatieve termen, de laatste jaren sterk toe-

FIGUUR 1 | Pensioenemigratie in absolute en relatieve termen, 1950-2006

Bron: CBS Migratiestatistieken

genomen. Blijkbaar delen de Nederlandse pensioengerechtigden in het sentiment dat heerst onder de bevolking in het algemeen. De tweede conclusie is dat pensioenemigratie een klein fenomeen blijft: een kleine 3.000 65-plussers heeft Nederland in 2006 verlaten, ongeveer 1 op de 800 65-plussers. Dat is een ontzuchtende conclusie en de vraag is of de definitie van pensioenemigratie toegesneden is op onze vraag. Nederland kent immers een traditie om ver voor de AOW-gerechtigde leeftijd met werken te stoppen. Indien we als leeftijdsgrens 60 jaar nemen dan verdubbelt onmiddellijk het aantal Nederlandse pensioenemigranten: in 2006 was van de 2952 emigranten van 60 jaar en ouder de helft in de leeftijdsgroep 60-65 jaar.

BESTEMMING VAN AUTOCHTONE PENSIOENEMIGRANTEN

Waar gaan de emigranten naar toe? De variatie in bestemmingslanden van autochtone 60-plus-

sers (Tabel 1) is minder groot dan die van de totale populatie (Van Dalen & Henkens 2008). Het zou een aanwijzing kunnen zijn dat pensionado's minder avontuurlijk zijn dan jongeren. En avontuur dat er is komt blijkbaar van de man, want de autochtone pensioenemigranten zijn hoofdzakelijk mannen. Dit is opvallend omdat vrouwen in de 60-plus leeftijdsgroep in de meerderheid zijn en deze verhouding sterker wordt met het klimmen der jaren. In 2006 was 56% van de 60-plussers een vrouw. Dat avontuur moet ook niet overdreven worden, want 71% van de totale emigratie van autochtone 60-plussers vertrekt naar dichtbijliggende Europese lidstaten. Opvallend is de positie van een land als Thailand, waar in 96% van de gevallen mannen naar toe verhuizen. Een laatste kenmerk dat niet onvermeld mag blijven is het feit dat Zwitserland het land is waar de rijkste emigranten neerstrijken (althans gemeten naar het bruto inkomen op het moment van vertrek).

TABEL 1 | Top tien bestemmingslanden van autochtone 60-plussers die in de periode 1999-2006 zijn vertrokken (N = 9769)

Bron: CBS, eigen bewerking

Bestemmingslanden van 60+	Frequentie verdeling	Gemiddeld fiscaal maandinkomen (in €)	% vrouw	Gemiddelde vertrekleeftijd
1 België	21,4	2397	39	66,1
2 Duitsland	19,5	2031	35	65,9
3 Frankrijk	16,0	2980	36	65,0
4 Spanje	13,8	2295	40	66,1
5 Verenigde Staten	2,6	2341	47	69,7
6 Portugal	2,2	2389	37	65,6
7 Nederlandse Antillen en Aruba	1,9	3132	36	66,1
8 Thailand	1,8	2557	4	65,6
9 Australië	1,8	1561	46	69,3
10 Canada	1,7	1656	46	69,3

TERUGKEER VAN OUDERE ALLOCHTONEN

De overgrote meerderheid van de allochtone 55-plussers behoort tot de eerste generatie: geboren in hun land van herkomst en als migrant naar Nederland gekomen. De vier grootste groepen zijn Turken, Marokkanen, Surinamers, en Antillianen. Turkse en Marokkaanse ouderen zijn bijna altijd arbeidsmigranten. De mannen kwamen in de jaren zestig en zeventig naar Nederland om laaggekwalificeerd werk te verrichten. Verondersteld werd dat zij na enkele jaren van hard werken met het verdiende geld weer huiswaarts zouden keren. Dit gebeurde in de meeste gevallen niet. In plaats daarvan werden vrouw en kinderen naar Nederland 'gehaald' in het kader van gezinshereniging. Surinaamse en Antilliaanse mannen daarentegen waren vaker studiemigranten. Ze kwamen naar Nederland om een (aanvullende) graad te behalen, hoewel ook politieke motieven en de zucht naar betere bestaanszekerheden niet mogen worden vergeten.

De meeste oudere migranten zijn inmiddels meer dan 25 jaar in Nederland en een terugkeer wordt nog vaak gekoesterd, vooral wanneer de AOW in zicht komt. Recent onderzoek laat zien dat 44% van de Turkse en 34% van de Antiliaanse 55-plussers hun oude dag zou willen doorbrengen in hun land van herkomst (Schellingerhout & De Klerk, 2007). De terugkeerwens onder Marokkaanse en Surinaamse leeftijdsgenoten ligt weliswaar een stuk lager, maar is zeker niet te verwaarlozen: 24% respectievelijk 20% zou willen remigreren. Een groot deel van degenen met een terugkeerwens twijfelt echter over de realisatie daarvan. Dit geldt in het bijzonder voor de Marokkaanse ouderen: slechts 1 op de 8 ziet mogelijkheden om hun remigratieplannen te verwezenlijken. De vrouw speelt daarbij vermoedelijk een bepalende rol. Uit enkele kwalitatieve studies blijkt namelijk dat Marokkaanse vrouwen minder sterk dan hun echtgenoten naar hun geboorteland verlangen omdat ze in de buurt willen blijven wonen

van hun (klein)kinderen en uit angst te worden beperkt in hun bewegingsvrijheid (Albers 2005, Cottaar & Bouras 2009).

Slechts een kleine minderheid van de oudere migranten met een terugkeerwens voegt de daad bij het woord. In de afgelopen tien jaar zijn ongeveer 4.000 55-plussers naar de Antillen geëmigreerd, 2.500 naar Turkije, 2.000 naar Suriname, en 1.250 naar Marokko. Zij vormen 4% (Nederlandse Antillen) tot minder dan 1% (Suriname en Marokko) binnen hun groep. De geringe terugkeer valt goed te verklaren. Naast de onwil van de partner, zijn het de familiebanden, de veronderstelde betere kwaliteit van de medische zorg in Nederland, angst voor verlies aan inkomen, eenzaamheid, het niet kunnen aarden in geboorteland en praktische bezwaren zoals visumplicht en regels rond ziektekostenvergoedingen die oudere migranten (voorlopig) weerhouden van definitieve terugkeer. Heen en weer pendelen tussen Nederland en geboorteland lijkt voor velen de gewenste tussenoplossing te zijn. Voor wie iets meer financiële armslag heeft of een huis in het land van herkomst, is pendelwonen ook praktisch.

Over hoe het de terugkeerders vergaat, is niet veel bekend. Het welzijn van de remigranten heeft nog maar weinig wetenschappelijke aandacht gekregen. Uitzondering hierop zijn enkele kwalitatieve studies naar eerste generatie Marokkanen die zijn teruggekeerd. Uit hun verhalen blijkt terugkeer niet altijd een onverdeeld succes te zijn. Vaak onderschatten zij hoezeer zij gevormd en veranderd zijn tijdens hun jaren in Nederland. Uit Nederland 'meegenomen' waarden, zoals gelijkheid, hoge arbeids-ethos, het nemen van verantwoordelijkheid en het hebben van een visie, worden niet begrepen. Bovendien worden remigranten nogal eens gezien als verliezers: zij die nooit de stap naar Europa hebben kunnen nemen, snappen niet dat

iemand uit 'het paradijs' is weggegaan. Vooral remigranten die met hun gezin huiswaarts zijn gekeerd, hebben spijt. Teruggaan naar Marokko betekent voor vrouwen vaak een teruggang in de mogelijkheden om zich buitenshuis te geven en te vermaken.

TE GEHECHT AAN HET GOEDE LEVEN EN HET GEZIN IN NEDERLAND

Pensioenemigratie spreekt tot de verbeelding. Het aantal ouderen dat jaarlijks Nederland de rug toekert is weliswaar toegenomen, maar pensioenemigratie blijft een klein fenomeen. Dit geldt voor zowel de autochtone als allochtone ouderen. Naast gebrek aan financiële middelen, zijn de meesten blijkbaar veel te gehecht aan het goede leven en het gezin in Nederland. Bovendien brengen autochtone pensionado's hun oude dag vaak niet op een tropisch eiland, maar in een ander Europees land door en zijn lang niet alle oudere remigranten onverdeeld gelukkig in hun thuisland.

LITERATUUR

- Albers, S. (2005). *Terug naar het verbeelde land: Levensverhalen en herinneringen van Nederlands-Marokkaanse remigranten in de Rif*. Docotraalscriptie Culturele Antropologie. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Cottaar, A. & Bouras, N. (2009). *Marokkanen in Nederland: De pioniers vertellen*. Amsterdam: J.M. Meulenhoff.
- Dalen, H.P. van, & Henkens, K. (2008). *Weg uit Nederland*. Amsterdam: KNAW Press.
- Schellingerhout, R. & Klerk, M. de (2007). Allochtone ouderen: teruggaan of blijven? *Gerōn*, 9(3), 12-14.

OVER DE AUTEURS

Harry van Dalen, Tineke Fokkema en Kène Henkens zijn senior onderzoekers verbonden aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut van de KNAW te Den Haag. Harry van Dalen is tevens als universitair hoofddocent verbonden aan de Universiteit van Tilburg.